

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Ter inleiding

Dibbits, H.C.

published in
Migrantenstudies
2006

document version
Publisher's PDF, also known as Version of record

document license
CC BY

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)
Dibbits, H. C. (2006). Ter inleiding. *Migrantenstudies*, 22(2), 34-38.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
pure@knaw.nl

Ter inleiding

Hester Dibbits*

Wie een geïllustreerd koffietafelboek over de relatie tussen mensen en dingen zou samenstellen, zou er niet over peinzen om in de titel het begrip 'materiële cultuur' op te nemen. In het wetenschappelijke vertoog is de term echter gangbaar, hoewel het begrip ook binnen dit vertoog geen eenduidige betekenis heeft. Sommige onderzoekers gebruiken het begrip eenvoudig in plaats van het woord artefact, anderen hanteren het begrip in cultureel-antropologische of etnologische zin, ter aanduiding van de betekenisvolle manieren waarop mensen omgaan met voorwerpen (zie o.a. Miller 1987 & 2001, Dant 1999, Dibbits 2001).

Het onderzoek waarin dit tweede perspectief wordt gehanteerd, berust op het idee dat kleding, huisraad en andere alledaagse voorwerpen het doen en denken van mensen structureren, zowel door hun fysieke verschijningsvorm als door de betekenissen die mensen in hun dagelijkse handelingen en praktijken toekennen aan voorwerpen. Die betekenissen zijn gelaagd en kunnen zelfs op individueel niveau in combinatie voorkomen. Zo kan iemand een schilderij boven de bank waarderen omdat het een erfstuk is, omdat hij het mooi vindt, of omdat de afbeelding herinneringen oproept aan zijn jeugd. Bij bezoekers kan hetzelfde schilderij echter heel andere, bijvoorbeeld religieuze, connotaties oproepen.

Het zijn vooral de verschillende duidingen, die vaak terug te voeren zijn op noties rond etniciteit, klasse, gender en religie, waarin het huidige cultuurwetenschappelijke onderzoek naar de materiële cultuur in geïnteresseerd is. Een vraag daarbij is hoeveel speelruimte het individu heeft in de omgang met voorwerpen. In de dagelijkse praktijk vindt altijd een proces van toe-eigening (*appropriation*) plaats, maar tegelijkertijd heeft men ook te maken met de sturende kracht van de voorwerpen zelf.

Grofweg zijn binnen *Material Culture Studies*, zoals het onderzoeksterrein in Angelsaksische landen wordt aangeduid, twee onderzoekstradities te onderscheiden, die geleidelijk aan naar elkaar toe lijken te groeien. De eerste traditie richt zich op de sociaal-psychologische aspecten van de alledaagse omgang met voorwerpen, met als vraag in hoeverre het materiële houvast biedt, met name in onzekere situaties. Zoals oude, vertrouwde dingen in hun verwijzing naar het verleden een gevoel van veiligheid kunnen oproepen, zo kunnen nieuwe, pas gekochte spullen mensen sterken in hun toekomstdromen. Al naar gelang de context kunnen dezelfde spullen op een bepaald moment echter evengoed als storend worden ervaren en afgedankt.

De tweede onderzoekstraditie is vooral geïnteresseerd in de sociaal gebonden aspecten van de alledaagse omgang met voorwerpen. Werd daarbij tot voor kort in navolging van Bourdieu (1979) de nadruk gelegd op klassenverschillen, recentelijk heeft men meer oog gekregen voor andere variabelen zoals gender en etniciteit, en de complexe verhouding daartussen.

Speciale aandacht gaat daarbij uit naar de repertoires van materiële cultuur die door opeenvolgende generaties als 'eigen' worden ervaren en vervolgens tot 'erfgoed' worden verklaard. Het onderzoek sluit met die focus aan bij de meer algemene cultuurwetenschappelijke reflectie op de wereldwijd toegenomen ideologiserende aandacht voor identiteiten. Als voorbeeld van die ideologiserende aandacht voor identiteiten kan de ideologische discussie over het belang van inburgeringscursussen genoemd worden, maar ook die over bijvoorbeeld de UNESCO-lijsten met te beschermen materieel en immaterieel werelderfgoed.

Het ligt voor de hand om in het verlengde hiervan de vaak performatieve omgang met erfgoed te beschouwen als vorm van *identity politics*, waarbij symbolen van een groepsidentiteit op een strategische manier in stelling worden gebracht. Recent onderzoek laat echter zien dat de

betrokkenen zelf dit niet op deze manier hoeven te duiden; zij kunnen het 'gewoon' mooi vinden en het 'zomaar' hebben gekocht of gekregen. De confrontatie van uiteenlopende, wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke vertogen over materiële cultuur, en over erfgoed in het bijzonder, vormt één van de grootste uitdagingen van het huidige onderzoek.

Inmiddels zijn in het buitenland diverse publicaties verschenen waarin speciaal aandacht wordt besteedt aan de materiële cultuur van migranten. Een belangrijke studie is 'Adapting to Abundance' van Heinze uit 1990. Heinze beschrijft hierin hoe voor Joodse migranten in Amerika rond 1900 Amerikaanse massaconsumptiegoederen symbool kwamen te staan voor het door hen begeerde Amerikaanse burgerschap. Meer op de hedendaagse samenleving gericht is de studie van Cammaert uit 1985 over de leefwereld van Marokkaanse Berbervrouwen, met aparte hoofdstukken over de woningen van Marokkaanse gezinnen in zowel Brussel als Nador. Daarnaast zijn er artikelen over de materiële cultuur van, bijvoorbeeld, Indiase migranten in de Verenigde Staten (Mehta & Belk 1991), Italianen in Canada (Joy e.a. 1993), Turken in Zweden (Ger en Østergaard 1998), Turken in Duitsland (Çaglar, 2002), Turkse Koerden in Londen (Kilickiran 2002) en Marokkanen in Italië (Salih 2002).

Over de materiële cultuur van migranten in Nederland is nog betrekkelijk weinig gepubliceerd. Wel wordt er sinds enkele jaren gericht onderzoek naar gedaan. Een deel van dat onderzoek vindt plaats in het kader van het in 2003 gestartte, door NWO mede-gefinancierde project *Migratie en Materiële Cultuur; de interieurs van twintigste-eeuwse migranten en hun nakomelingen*.¹ Zo vonden onder meer kleinschalig opgezette deelstudies plaats naar de interieurs van verschillende generaties Chinese, Indische, Marokkaanse, Afro-Surinaamse en islamitisch Hindostaans-Surinaamse Nederlanders. Daarnaast zijn twee dissertaties in voorbereiding, gericht op respectievelijk de materiële cultuur van Turkse Nederlanders en van Hindostaans-Surinaamse Nederlanders. Hoewel ook deze studies dus gericht zijn op afzonderlijke migrantengroepen, heeft dit project zich wel ten doel gesteld een vergelijkende analyse van de diverse groepen te maken (zie ook Dibbits 2005).

Het zuiver historische materiële cultuur onderzoek heeft zich ontwikkeld vanuit een sterk kwantitatieve onderzoekstraditie, waarin voornamelijk gewerkt werd met één bron, namelijk de boedelbeschrijving.² Boedelbeschrijvingen zijn lijsten die een overzicht geven van de roerende en onroerende goederen in het bezit van een persoon, huishouden of bedrijf. Reeds vanaf de veertiende eeuw werden op tal van plaatsen dergelijke lijsten opgesteld; daarvan zijn tienduizenden bewaard gebleven en terug te vinden in notariële, rechterlijke en particuliere archieven.

Het meeste onderzoek naar migranten is juist kwalitatief opgezet. Dit heeft verschillende oorzaken. Ten eerste hebben we hier te maken met verschillende onderzoekstradities. Daarnaast speelt het praktische probleem dat het opbouwen van een groot respondentenbestand onder migranten een tijdrovende aangelegenheid is. Belangrijker is echter het gegeven dat men zich met het onderzoek naar materiële cultuur onder migranten op nieuw terrein begeeft. Het betreft hier exploratief onderzoek, waarbij een kwalitatieve onderzoeksmethode vooralsnog het meest vruchtbaar lijkt; tellen, meten en systematisch vergelijken is pas mogelijk als duidelijk is naar wat voor soort gegevens men op zoek moet.

In dit themanummer zijn drie voorbeelden van exploratief onderzoek naar de materiële cultuur van migranten bijeengebracht. Hilje van der Horst wijst in haar bijdrage op het belang van de transnationale context bij de keuzes die Turkse migranten in Nederland maken op het gebied van woninginrichting. Zij laat zien dat het te eenvoudig is om de interieurs van migranten te beschouwen als het resultaat van een confrontatie tussen enerzijds de culturele repertoires uit het land van herkomst en anderzijds de culturele repertoires in het land van vestiging. Door cultuur te beschouwen als een proces van voortdurende nieuwvorming in een transnationale context kan recht worden gedaan aan de culturele dynamiek binnen de Turkse gemeenschap.

Maarten Delwel beschrijft hoe binnen de Surinaams-Hindostaanse moslim gemeenschap in Nederland wordt omgegaan met het in sommige stromingen van de islam geldende verbod of afbeeldingen. Hij laat zien hoe belangrijk de maatschappelijke context in de omgang met het verbod is. Eén van zijn hypothesen is dat Hindostaanse moslims in Nederland het beeldenverbod als een middel zien om zich als groep te positioneren ten opzichte van niet alleen de Surinaams-Hindoestaanse gemeenschap, maar ook ten opzichte van de Turkse en Marokkaanse moslimgemeenschap in Nederland.

Mira Peeters-Bijlsma beschrijft in haar bijdrage de materiële cultuur van in Nederland wonende Duitsers in relatie tot (cognitieve en symbolische) acculturatie en nationale identiteit. Zij stelt vast, op basis van zowel kwalitatieve als meer kwantitatieve data, dat Duitse migranten naar mate zij langer in Nederland verblijven, minder verschillen in materiële cultuur ervaren; de symbolische en ideële verschillen worden geleidelijk aan belangrijker dan de materiële.

Ondergetekende richt zich tenslotte op de vertogen over Marokkaans-Nederlandse jongens en hun kledingstijlen. De bijdrage laat zien hoe belangrijk het is om het onderzoek naar betekenissen die zich aan kledingstijlen hechten niet uitsluitend te richten op de kleding zelf, maar op de kleding in combinatie met taalgebruik en aspecten van lichamelijkeheid. Taalgebruik en lichamelijkeheid spelen namelijk een belangrijke rol in het bij groepsvorming zo cruciale proces van authenticering van stijlen.

Noten

*Hester Dibbits is als onderzoekster verbonden aan de afdeling Nederlandse Etnologie van het Meertens Instituut (KNAW). Zij is coördinator van het project *Migratie en Materiële Cultuur. De interieurs van twintigste-eeuwse migranten en hun nakomelingen* (Meertens Instituut, Siswo/Instituut voor Maatschappijwetenschappen en NWO). Correspondentie: hester.dibbits@meertens.knaw.nl

¹ Het betreft hier een door NWO medegefinancierd samenwerkingsproject van het Meertens Instituut (KNAW) en Siswo/Instituut voor Maatschappijwetenschappen. Het project loopt nog tot medio 2007. In het kader van dit project bereidt Hilje van der Horst een dissertatie voor over de interieurs van Turkse Nederlanders en hun nakomelingen, en Jantine Messing over de interieurs van Hindostaans-Surinaamse Nederlanders en hun nakomelingen. Zie voor een projectbeschrijving <http://www.meertens.knaw.nl/medewerkers/hester.dibbits/migration.pdf>. Zie tevens Dibbits 2005 en Van der Horst en Messing 2006. In het kader van dit project wordt voor het najaar van 2006 door Imagine IC een door het Mondriaan Fonds en Stichting Doen medegefinancierde tentoonstelling voorbereid, in samenwerking met het Jan Cunen Museum in Oss, het Meertens Instituut Amsterdam en Siswo/Instituut voor Maatschappijwetenschappen.

² Voorbeelden van kwantitatief opgezette studies op basis van boedelbeschrijvingen zijn: Wijsenbeek 1987, Weatherill 1988, Schuurman 1989, Mohrmann 1990 en Kamermans 1999. Een voorbeeld van een deels kwantitatieve, deels kwalitatieve studie op basis van boedelschrijvingen is Dibbits 2001.

Literatuur

- Bourdieu, P. (1979). *La distinction. Critique sociale du jugement*. Parijs, Minuit.
- Çaglar, A. (1998). Die zwei Leben eines Couchtisches. *Historische Anthropologie* 6 (2) 242-256. NB. ook verschenen als: Çaglar, A. (2002) A table in two hands. In: D. Kandiyoti and A. Saktanber (red.) *Fragments of culture, the everyday of modern Turkey*. Londen: I.B. Taurus, 294-307.
- Cammaert, M.-F. (1985). *Migranten en thuisblijvers: een confrontatie. De leefwereld van Marokkaanse Berbervrouwen*. Leuven: Universitaire Pers.
- Dant, T. (1999). *Material Culture in the Social World. Values, Activities, Lifestyles*. Buckingham/Philadelphia.
- Dibbits, H. (2001). *Vertrouwd bezit. Materiële cultuur in Doesburg en Maassluis, 1650-1800*. Nijmegen: Sun.
- Dibbits, H. (2005). Nieuw maar vertrouwd. Migranteninterieurs, sociale klasse en etniciteit'. *Sociologie* 1 (2), 143-159.
- Ger, G. en P. Østergaard (1998). Constructing Immigrant Identities in Consumption: Appearance among the Turko-Danes. *Advances in Consumer Research* 25, 48-52.
- Heinze, A.R. (1990). *Adapting to Abundance. Jewish Immigrants, Mass Consumption, and the Search for American Identity*. New York: Columbia University Press.
- Horst, H. van der en J. Messing (2006). 'It's not Dutch to close the curtains': visual struggles on the threshold between public and private in a multi-ethnic Dutch neighborhood. *Home Cultures* 3 (1), 21-37.
- Joy, A. e.a. (1993). The Cultural Past in the Present: The Meaning of Home and Objects in the Homes of Working-Class Italian Immigrants in Montreal. In: J.A. Costa en G.J. Bamossy, *Marketing in a multicultural world: Ethnicity, nationalism, and cultural identity* (pp. 145-179). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Kilickiran, D. (2002). Migrant Homes. Negotiation of Migrant Identities in Domestic Space. <http://espadom.persigeo.cnrs.fr/Intra/Kilickiran.nl>. NB. In het Frans verschenen als: Kilickiran, D. (2003). Féminisme et sens de l'espace domestique des femmes déplacées. Les réfugiées Kurdes à Londres dans leurs appartements. In: B. Collingon & J.F.-Staszak (red.) *Espaces domestiques: construire, habiter, représenter* (pp. 354-396) Rosny-sous-bois: Bréal.
- Metha R. en R.W. Belk (1991). Artifacts, Identity, and Transition: Favorite Possessions of Indians and Indian Immigrants to the United States. *Journal of Consumer Research* 17, 398-411.
- Miller, D. (1987). *Material Culture and Mass Consumption*. Oxford, Blackwell.
- Miller, D. (2001). *Home possessions. Material culture behind closed doors*. Oxford/New York, Berg.
- Salih, R. (2002). Shifting meanings of 'Home'. Consumption and identity in Moroccan women's transnational practices between Italy and Morocco. In: N. Al-Ali en Kh. Koser, *New Approaches to Migration? Transnational communities and the transformation of home* (pp. 51-67) London/New York, Routledge.